PHASELIS

Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies

Issue III (2017)

Bir Kent Memuriyeti Olarak Stratēgia: Anadolu Kentlerinde Hellenistik Dönem Strategos'ları

Stratēgia as a City Government: Stratēgos of Anatolian Cities in Hellenistic Period

Çisem ÇAĞ

The entire contents of this journal, *Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies*, is open to users and it is an 'open access' journal. Users are able to read the full texts, to download, to copy, print and distribute without obtaining the permission of the editor and author(s). However, all references to the articles published in the e-journal *Phaselis* are to indicate through reference the source of the citation from this journal.

Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies is a peer-reviewed journal and the articles which have had their peer reviewing process completed will be published on the web-site (journal.phaselis.org) in the year of the journal's issue (e.g. Issue II: January-December 2016). At the end of December 2016 the year's issue is completed and Issue III: January-December 2017 will begin.

Responsibility for the articles published in this journal remains with the authors.

Citation Ç. Çağ, "Bir Kent Memuriyeti Olarak Stratēgia: Anadolu Kentlerinde Hellenistik Dönem Strategos'ları". *Phaselis* III (2017) 281-295.
<http://dx.doi.org/10.18367/Pha.17017>

Received Date: 29.10.2017 | Acceptance Date: 04.12.2017 | Online Publication Date: 21.12.2017

Editing Phaselis Research Project
www.phaselis.org

Bir Kent Memuriyeti Olarak *Stratēgia*: Anadolu Kentlerinde Hellenistik Dönem *Strategos*’ları

Stratēgia as a City Government: Stratēgos of Anatolian Cities in Hellenistic Period

Çisem ÇAĞ*

Öz: Askeri işlerin yönetimiyle ilgili olan *stratēgia* anlam, görev ve yetki bakımından zamanla değişime uğramıştır. Klasik Dönem’de sadece askeri mahiyette olan bu memurluk, Hellenistik Dönem’e gelindiğinde ise askeri işlevini korumanın yanı sıra yavaş yavaş sivil bir göreve dönüşmüştür. Bu görevi üstlenen kişiler kent içerisinde çok önemli bir konumda olup *prytanis*’ler gibi yönetimle ilgili hususlarla ilgilenmişlerdir. *Stratēgos*’ların Danışma ve Halk meclisleri toplanmadan önce çeşitli teklifler sunma, yasa tasarısı önerme ve mecliste alınan kararları ilan etme gibi çeşitli görevleri söz konusudur. Bununla birlikte Roma İmparatorluk Dönemi’nde *Pax Romana* ile uzun soluklu bir barış döneminin başlamasının ardından *strategia* askeri fonksiyonunu yitirmiş ve tamamen sivil bir memuriyet olmuştur. Bu makalede *stratēgos*’luk memuriyeti Hellenistik Dönem’le sınırlandırılarak, epigrafik belgeler ve antik kaynaklar doğrultusunda incelenmektedir. Bu görevi üstlenen *stratēgos*’ların görev değişim süreci, üstlendikleri yükümlülükler, görev tanımları, kent içindeki konumları, iş birliği içinde oldukları diğer memuriyetler ve görev süreleri detaylarıyla ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Anadolu, Hellenistik Dönem, *Stratēgos*, Kent Memuriyeti

Abstract: *Stratēgia*, which is related to the management of military affairs, has changed over time in terms of meaning, duty and authority. In Classical Period civic servants, who were merely military, has gradually turned into a civic officer as well as maintaining its military function in Hellenistic Period. The people who undertook this task were also in a very important position within the city and they were interested in management issues such as *prytanis*. The *Stratēgoi* have various duties, such as presenting various proposals, proposing legislative proposals before the council and the people's assemblies and declaring the decisions made. However, after the beginning of a long-term peace period with *Pax Romana* in Roman period, *stratēgia* lost its military function and became a civic officer. In this paper, the office of *stratēgos* in the direction of epigraphical documents and ancient sources is examined by being limited to the Hellenistic Period. It is tried to reveal the details of the duty change process, obligations, the definitions of their missions, positions in the city, other civil servants in the business association and their terms of office.

Keywords: Anatolian, Hellenistic Age, *Stratēgos*, Civic Official

Stratēgos’luk**, en genel anlamıyla bir ordunun lideri ve komutanı anlamına gelmektedir¹. *Stratēgos* unvanı iki kategoride gözlemlenmektedir. Birincisi Klasik Dönem’deki asıl misyonu olan

* PhD, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Antalya, cisemcag@gmail.com

** Bu konu “Roma İmparatorluk Dönemi Küçük Asya’sında Bir Kent Memuriyeti Olarak *Stratēgos*’luk” başlığıyla Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı’nda, doktora tezi olarak tarafımca çalışılmaktadır.

¹ Mason 1974, 155.

bir ordunun komutanlık görevidir. Bunlar, kendi topluluklarında devlet adamı olarak görev yapan yerel *stratēgos*'lardır. Atina'da bu görevi üstlenmesi için on kişi seçilmiş ve bu kişiler şehrin dış politikasının ve her türlü askeri işin genel olarak yürütülmesinden sorumlu tutulmuşlardır². Aristoteles, kent hem kendisi hem de müttefiklerine gerektiği zaman yardım etmek için bir ordu beslemek zorunda kalırsa, bu işlerle ilgilenme yükümlülüğünün *stratēgos*'ta olduğunu aktarmaktadır³. Savaş işleriyle ilgilenmesi için halk tarafından el kaldırma yoluyla oylama yapılarak *ekklesia*'da on *stratēgos* seçilmektedir⁴. Bu on *strategos*'un her birinin hangi görevi üstleneceği de aynı şekilde oylama yapılarak belirlenmektedir. Bu *stratēgos*'lardan birisi *hoplites*'lerin başında bulunmakta, birisi anavatanın komutanlığını üstlenmekte, ikisi Pire kentinin savunmasından sorumlu olmakta, diğer bir tanesi ise özellikle donanmanın masraflarını karşılamak için zengin Atinalı vatandaşlar tarafından kurulmuş olan *symmoria* adlı vergi birliklerinin yönetimini üstlenmektedir. Diğer beş *stratēgos* ise savaş işlerinde hizmet vermektedir⁵. *Stratēgos*'lar da diğer yöneticiler gibi görev sürelerinin sonunda *euthyna*'ya⁶ tabi tutulmaktadır. Halk her *prytanis*'lik döneminde *stratēgos*'ların görevlerini iyi yapıp yapmadıklarını el kaldırma yöntemiyle oylamakta ve eğer oylama sonucu olumsuz çıkarsa kişi görevinden alınarak kural olarak bir jüri tarafından yargılanmaktadır. Örneğin, Perikles MÖ 430 yılında *stratēgos*'luk görevinden menedilmiş ve para cezasına çarptırılmıştır⁷. Philostratos ise, Atina'daki retorik kürsüsüne atanan ilk kişi olan Ephesoslu sofist Lollianus'tan bahsettiği bölümde eskiden *stratēgos*'un ilk görevinin birliği toplamak ve savaşta birliğe liderlik etmek olduğunu aktarmaktadır⁸. Ayrıca *stratēgos*'ların bu dönemde askeri öneminin yanı sıra, politik bir öneme de sahip oldukları bilinmektedir. A. M. Seufert Antigonos'lar Dönemi *stratēgos*'larını incelediği çalışmasında, bu ismin ikinci anlamı üzerinde durmaktadır. Bu anlam, Makedonya kralı II. Philippos'un Hellas'ı fethinden sonra kullandığı Makedonya yönetim modelini ifade etmektedir: Makedonyalılar *stratēgos* terimini Makedonya dışındaki topraklarda eyalet otoritesini sağlayan bir yönetici olarak kullanmışlardır⁹. H. Bengston ise Hellenistik Dönem Krallıkları'nın *stratēgos*'larını incelediği oldukça eski bir çalışmasında, Hellenistik Dönem boyunca kent memuru ve bir heyetin görevlisi olarak iki kategoride toplanan *stratēgos*'lara, bir üçüncü-

² Stockton 1990, 31-32; 105-106.

³ Arist. *Ath. Pol.* XIII.2.

⁴ Arist. *Ath. Pol.* LXIV.4.

⁵ Arist. *Ath. Pol.* LXI. 1-2.

⁶ "Euthyna" her kamu görevlisinin görev süresinin bitiminde yaptığı hesapların incelenmesi anlamına gelmektedir. Atina'daki inceleme iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi *logos* yani hesap; kamu parasının kullanımıyla ilgilidir ve bunun incelemesi on kişiden oluşan *logistes* kurulu tarafından yapılmaktadır. İkinci yöntem ise *euthyna*'dır. *Euthyna* görevdeki kişinin yönetimine karşı itirazda bulunma hakkıdır. Bu görev de *boule*'nin atadığı on *euthynoi* tarafından yerine getirilmektedir. Bu yetkililer, memura karşı bir suçlama varsa suçlamayı reddetme yetkileri olduğu gibi memuru mahkemeye teslim etme gibi güçleri de vardır.

⁷ Plut. *Per.* XXXV.

⁸ Philostr. 526: ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτῇ πάλαι μὲν κατέλεγέ τε καὶ ἐξῆγεν ἐς τὰ πολέμια. Philostratos, *stratēgos* memurluğunun eskiden ilk görevinin birliği toplamak ve savaşta onlara liderlik etmek olduğunu fakat şimdi ise besin ve erzak sağlamakla görevlendirilmiş olduğunu belirtmektedir. Ephesoslu sofist Lollianus'un *strategos* (στρατηγῆσας αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τῶν ὀπλῶν) olarak Atinalıları yönetmiş olduğunu aktarmaktadır. Lollianus *strategos* görevini yerine getirdiği zaman Atina kenti tahıl sıkıntısı yaşamış ve Thessalia'dan deniz yoluyla tahıl getirilmiş; ancak kentin kasasında para olmadığı için ödemede sıkıntı çıkmış ve Lollianus tahılın parasının ödenebilmesi için öğrencilerinden bağış yapmalarını istemiştir. Yapılan bu bağışla tahılın ücreti ödenmiştir. Lollianus bunun karşılığı olarak da öğrencilerinden ders ücreti almamıştır. Ayrıca bk. Philostr. 527; Akgün Kaya 2016, 266.

⁹ Seufert 2012, 6.

sünü eklemiştir¹⁰. Bunlar Hellenistik Krallar'ın temsilcileri olarak eyaletlerin idaresinin veya kentlerin gözetiminin emanet edildiği *stratēgos*'lardır. Ayrıca Bengston *stratēgos*'ların Hellenistik Dönem'den önce de askeri işlevlerine ek olarak, genel yönetim alanına giren görevleri devralmaya başladığını belirtmekte; ancak bunları genel bir paydada toplamının pek de mümkün olmadığına değinmektedir. *Stratēgos*'ların Aitolia ve Akhaia konfederasyonlarında siyasi ve askeri güce sahip olmaları bu dönemde de askeri ve politik önemlerini hala koruduklarını göstermektedir¹¹. M. Errington, Aitolia Birliği'nin katılımcılarının arasında vatandaşların seçtiği *stratēgos*'ların bulunduğunu ifade etmektedir¹². Bu birlikteki *stratēgos*'lar yılda bir kez düzenlenen genel bir toplantıda halk tarafından seçilen yürütücü memurlardır. Bu memur, birliğin ordusunun idaresinden sorumludur. Akhaia Birliği de başkan olarak bir *stratēgos* seçmiştir. Bu seçim; yurttaşların katıldığı, yıllık olarak gerçekleştirilen bir toplantıda yapılmakta ve bu *stratēgos* her yıl değişmektedir¹³. Bunun yanı sıra, W. Schwahn *stratēgos*'ların yetkisinin kentten kente farklılık arz etse de, Hellenistik Dönem'de genel bir değişime uğradığını ileri sürmektedir¹⁴. Büyük İskender'in ölümünden sonra da *stratēgos*'lar devlet ordusunun askeri komutanları olarak bilinmektedirler. *Stratēgos*'lar Hellenistik Kralları temsil etmekle birlikte, eyaletin idari yönetimiyle ya da kentin kontrolü ile görevlendirilmişlerdir ve adeta krallarının vekilleri olarak yorumlanmaktadır. Bu geçiş süreci kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu memuriyet hem askeri hem de idari görevlerin beraber yürütüldüğü bir kent memurluğu haline gelerek dönemin en önde gelen memurluklarından birisi olmuştur.

Küçük Asya'da ise durum şu şekildeydi: Krallar tarafından bölgesel gruplara ayrılmış kentlerin başına yönetici olarak çeşitli sorumluluklar üstlenmiş *stratēgos*'lar atanmıştır. Bunlar *diadokhos*'ların yaptığı savaşlar süresince ve sonrasında oluşan krallık bölgelerini dengede tutmak ve onları yeniden yapılandırmakla yükümlü olmuşlardır¹⁵. Kral tarafından atanan bu *stratēgos*'lar kentlerde zaten *diadokhos*'lar altında ikinci derecede yönetici olmakla birlikte zaman zaman kentin idari işlerini de icra etmişlerdir¹⁶. *Stratēgos*'ların görevleri Atina'da olduğu gibi *prytanis*'lerinkinden farklı olmayan yönetim memurları haline dönüşmeye başlamış ve kendileri önde gelen yönetici sınıfı arasına dahil olmuştur. Aynı zamanda bu görevin *eponym* memurluğa evrildiği, sikkeler ve yazıtlar aracılığıyla da saptanmaktadır¹⁷. *Stratēgos*'ların sayısı ve görev süresi kentten kente değişiklik göstermektedir.

Hellenistik Dönem'de *stratēgos*'ların kent yönetiminde üst düzey bir heyet olarak ayrı ayrı görevlere sahip oldukları görülmektedir. Onlar, bazen bir yasa tasarısında “στρατηγῶν γνῶμη” (*strategos*'ların önerisiyle önerisi/dilekçesiyle) şeklinde bir araya gelerek karar alırken, bazen dini ritüellerde hep birlikte hareket ederken bazen de kırsal kesimden sorumlu (στρατηγὸν ἐπὶ χώρας) *stratēgos* olarak tek başlarına görev yaparken karşımıza çıkmaktadırlar. Bu döneme ait epigrafik

¹⁰ Bengston 1937, 171.

¹¹ OCD. sv. *stratēgos*.

¹² Errington 2017, 97.

¹³ Errington 2017, 104.

¹⁴ Schwahn 1935, 1071-1157.

¹⁵ Errington 2017, 90.

¹⁶ OGIS 9 (= *IErythrai* II 505): Klazomenai *stratēgos*'u kendisini kralın çıkarlarına sadık kalan bir komutan olarak kanıtlamış ve aynı zamanda kent için mısır nakliye teknelerini korumuştur; OGIS 2: *stratēgoi* öneri getirmiştir; *IEphesos* VI. 2001: Ephesos'u ele geçiren Demetrios'un *stratēgos*'u Ainetos, Ephesos *boule* ve *demos*'u ile iş birliği yapmaktadır. *IPergamon* 18: *stratēgos*'lar kentin mali ve başka diğer idari işleriyle ilgilenmektedir.

¹⁷ Codaux 2004, 252 vd.

belgelerde *stratēgos*’ların “οἱ στρατη[γοὶ]; “εἰσαγ[γ]ειλαμένων τῶν στρατηγῶν”, “στρατηγῶν γνῶμη” ya da “οἱ στρατηγοὶ τῆς πόλεως” şeklinde ifadelerle plural formda görülmesi, onların bir heyet olarak hareket ettiklerine işaret etmektedir. Bu heyeti oluşturan üyelerin sayıları kentten kente farklılık göstermektedir. Örneğin, Temnos, Kios, Ephesos’ta beş, Erythrai’da ise dokuz üyeden meydana gelmektedir¹⁸. Bazı epigrafik belgeler bir heyetin varlığına işaret etmekle birlikte bu heyetlerin kentlerde kaç üyeden oluştuklarına dair ipucu vermektedir. MÖ 263-241 yılları arasına tarihlendirilen ve Pergamon kralı I. Eumenes’in, Pergamonlulara gönderdiği bir mektupta kral, Pergamon halkına Palamandros, Skymnos, Metrodoros, Theotimos ve Philistos isimli beş *stratēgos*’un onurlandırılması için karar almaları gerektiğini beyan etmektedir. Bu mektup bize bu kentte bir *stratēgos* heyetinin var olduğu ve bu heyetin beş üyeden oluştuğu bilgisini vermektedir. Phrygia Bölgesi’nde Hierapolis kentinde ele geçen bir yazıt¹⁹ ise meclise öneride bulunan *stratēgos*’ların üç kişi olduklarını göstermektedir. Ayrıca D. Magie, magistral kurulun en yaygın olanının *stratēgos* heyeti olduğunu ve heyetin üyelerinin tek tek “στραταγήσας”²⁰ veya “στραταγὸς” olarak ifade edildiğini belirtmektedir²¹.

W. Schwahn, Attika Bölgesi’nde *stratēgos*’un makam ofisinin kent pazarında büyük bir olasılıkla agoranın güney tarafında *arkheia* (ἀρχεῖα) olarak adlandırılan bir grup binaya ait bir yapıda bulunduğunu belirtmektedir²². *Stratēgos*’lar bu alanlarda kurban kestirmiş ve yemek vermişlerdir. Anadolu’da ise bu örneğe Pergamon kentinde rastlamaktadır. *Astynomos* yasalarını içeren ve *astynomos* yazıtı olarak da tanınan önemli bir yazıtta²³ *arkheion* (ἀρχεῖον) kelimesi ile karşılaşılmaktadır. S. Saba bu yazıtı incelediği kitabında bu yapının içerisinde *stratēgos*’ların ofisinin bulunduğunu ileri sürmektedir²⁴. Phrygia Bölgesi’nde üç kişinin onurlandırıldığı bir yazıttan, *stratēgos* makam ofisi olarak tanımlanabilecek bir *stratēgion*’un varlığı tespit edilmektedir. Th. Corsten bu kişilerin unvanlarının yapı denetmeni *epimeletes* ya da *epistatai* olduğunu düşünmektedir²⁵. Bu denetmenlerin teftiş ettikleri binalardan bir tanesinin *stratēgion* olduğu gözlemlenmektedir ve *stratēgion* binasını layığıyla tamamladıkları anlaşılmaktadır. Yazıtın başladığı satırlarda her ne kadar *stratēgos*’un binası olarak çevrilen “[τῆς τε τοῦ στρατηγίου οἰκοδο]μίας” kısmı bir tamamlama olsa da “εἰς τὸ συντελεσθῆναι τὸ στρατήγιον ἄξιως τοῦτε” ifadesinin korunmuş bir halde yer alması, *stratēgion* varlığının tahminden öteye geçmesini sağlayacak güçlü bir kanıt teşkil etmektedir.

Bir Kent Memuriyeti Olan Anadolu *Stratēgos*’larının Sorumlulukları

Stratēgos’lar ordu dışında faaliyetlerde bulunduklarında, çeşitli kent görevleri üstlenmişlerdir. Danışma ve halk meclisleri öncesinde bu meclislere çeşitli teklifler sunmuşlar, yasa tasarısı önermişler ve mecliste alınan kararları ilan etme gibi görevler yerine getirmişlerdir. Bazı kentlerde

¹⁸ Syll 3. 419= *IErythrai* 24; *IEphesos* IV. 1387.

¹⁹ *IIHierapolis* 30.

²⁰ *IGR* IV 1115.

²¹ Magie 1950, 60, not 29.

²² Schwahn 1935, 1075.

²³ *Astynomos* yazıtı için bk. *OGIS* 483; Klaffenbach 1953; Austin 2006, 439-443; Saba 2012.

²⁴ *OGIS* 483, str. 206’da *astynomos*’ların tuttıkları kayıtları *stratēgos*’lara verdikleri belirtilmektedir. 227. satırında ise tuttıkları kayıtları koymaları gereken yer olarak ἀρχεῖον gösterilmiştir. S. Saba (2012, 84) bu ἀρχεῖον’un bir arşivi ifade etmediğini bunun *stratēgos*’ların çalıştığı büyük bir bina anlamına gelen *arkheion* yapısını ifade ettiğini düşünmektedir. Bu sebeple bu iki satırı birleştirerek bu yapının *stratēgos*’ların ofisinin bulunduğu bir yer olarak tanımlanmaktadır.

²⁵ *IIlaodikeia am Lykos* 2; *MAMA* 6, 5.

mecliste kayıt tutmuşlardır²⁶. Gerekli durumlarda davalara da bakmışlardır²⁷. Onurlandırma kararları ile stel dikmişler, önemli konukları diğer kent görevlileri ile birlikte misafir etmiş, dini kaynakları denetlemiş ve askeri görevlerinin dışında çeşitli etkinlikler gerçekleştirmişlerdir²⁸. Bazı amaçlar için para tahsis etme görevleri de yüklenmişlerdir. Danışma ve halk meclislerinin aldığı karar uyarınca, kentin hayırseverlerine heykeller dikilmesi ve çelenkler sağlanması gibi işlerde *epimeletes*'lik görevini üstlenmişlerdir. Ayrıca devlet cenazelerine²⁹ ve devlet kurbanlarına katılmışlar, resmi anlaşımlarda yer almışlardır³⁰. *Stratēgos*'ların bu dönemde kenti koruma ve tahıl işleriyle ilgilendikleri de olmuştur³¹. Onlar bunu diğer kent memurları ile beraber yapmışlardır, örneğin Erythrai'da *prytanis*'ler ve *eksetastes*'ler; Teos kentinde *timoukhos*'lar ile birlikte iş birliği içerisinde olmuşlardır³². Attika Bölgesi'nde, eğitime verdiği desteklerden ötürü bir *stratēgos*'un övülmesini içeren bir yazıt³³ aracılığı ile de onların bu bölgede askeri ve siyasi konuların yanı sıra, iç yönetim, gençlerin güçlenmesi hatta vatandaşlara gıda temini gibi sorumlulukları da üstlendikleri anlaşılmaktadır. Ancak Anadolu'da bu tür bir örnekle karşılaşmamıştır.

Stratēgos'ların bu dönemdeki sorumlulukları hakkında, genel bir bilgi edinebilmek adına MÖ 263-241 yılları arasına tarihlenen Pergamon kralı I. Eumenes'in Pergamonlulara gönderdiği mektubu³⁴ incelemek faydalı olacaktır. Bu mektup, o dönemde Pergamon'daki *stratēgos*'ların faaliyetlerini, özellikle de kamusal alandaki faaliyetlerini, kendilerinden sonra gelecek *stratēgos*'ların onlardan neleri örnek almaları gerektiğini ve *stratēgos*'ların nasıl göreve geldiklerini tek tek açıklamaktadır. Kral I. Eumenes mektupta, Pergamon halkına Palamandros, Skymnos, Metrodoros, Theotimos ve Philistos isimli beş *stratēgos*'un onurlandırılması için karar almalarını beyan etmiş ve bu onurlandırmanın niçin yapılması gerektiğini yedi madde halinde açıklamıştır:

²⁶ Kos'ta ele geçen bir yazıtta (*Syll*³ 1012, sat. 2.) yer alan “συνέγραψαν [στρα]ταγο[ι]” (*stratēgoi* kayda geçirdi) ifadesi *stratēgos*'ların mecliste kayıt tutuklarını kanıtlamaktadır.

²⁷ Knidos'un *stratēgoi* heyeti, Koslu bir yurttaşın varisleri tarafından Kalymnos topluluğuna karşı açılan bir davada karar vermek için, arabulucu olmaları kentten rica edildiğinde, davayla ilgili tüm belgeleri toplayıp tanıkların sorgulamasını yapmak suretiyle duruşmayı yönetmişler ve savunmalar bittikten sonra oylamayla kararlarını almışlardır (*Syll*³ 953).

²⁸ Kurbanlar: *Illion* 32, 29–30 (yak. MÖ 280). İlanlar: *ILampsakos* 34: str. 27–28 (MÖ II. yüzyıl). Stel dikimi: *SEG XXXIV*. 1108: str. 16–18 (Pisidia'daki Olbasa kentinde, MÖ 159). Misafir ağırlama: *IMagnesia am Maeander* 53 (= *IErythrai* 507) (MÖ 206); *IPergamon* 160b: str. 57–58 (MÖ 175 krş. *ITralleis* I 20 (yak. MÖ 212–211). Dini fonların yönetimi: *ILampsakos* 9: str. 5715–16 (MÖ II. yüzyıl) Spor müsabakası yönetme: Parker – Obbink, 2000, 246 no. 6: str. 69–72; *ISmyrna* II 578: str. 28–29 (MÖ III. yüzyıl sonu – II. yüzyıl başı).

²⁹ *IPriene* 99: str. 21; 104: str. 11; 108: str. 369.

³⁰ *OGIS* 229: str. 13. 19; 58; 88.

³¹ Ephesos kentinde Nikon oğlu Makedon Arkhestratos'un Klazomenai'da yerine getirdiği *stratēgos*'luk görevinde krala karşı olan bağlılığını ve kent için mısır nakliye teknelerini korumuş olduğu için onurlandırılması gerektiğini içeren kararnameden onların kenti koruma ve tahıl işleriyle ilgilendikleri anlaşılmaktadır (*IEphesos* IV. 1452; *OGIS* 9).

³² *IErythrai* 29: στρατηγῶν, πρυτάνεων, ἐξεταστῶν γνώμη: “*Stratēgos*'ların, *prytanis*'lerin ve *eksetastes*'lerin önerisiyle”; *ITeos* 30: Τιμούχων καὶ στρατηγῶν γνώμη: *Stratēgos*'ların ve *Timoukhos*'ların önerisiyle.

³³ *Syll*³ 956.

³⁴ *IPergamon* I. 18; *OGIS* 267; ayrıca bk. Bengston 1944, 232-237; Hansen 1971, 23; Müller 2003, 424; Üreten 2004, 195. Söz konusu mektup aslında Pergamon'da bulunmuş iki ana kısımdan oluşan yazıtın ilk kısmıdır. Birinci kısım I. Eumenes'in Pergamonlulara yazmış olduğu mektup, ikinci kısım ise Pergamon meclisi'nin kralın mektubuna cevabıdır. Bu mektup, Pergamon kenti ile I. Eumenes I arasındaki ilişkiyi açığa vurması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Yazıtın ikinci kısmında ise I. Eumenes'in mektubunda önerdiği üzere *stratēgos*'ların onurlandırıldığı belirtilmektedir.

- 1) Bu kişilerin görevlerini iyi bir şekilde (καλῶς) yerine getirmeleri
- 2) Memuriyetin getirmiş olduğu başka sorumlulukları adaletli olarak (δικαίως) tamamlamaları;
- 3) Görevde bulundukları sene içinde toplanan kutsal gelirleri sadece halk ve tanrılar için kullanmaları;
- 4) Onlardan önceki *stratēgos*'ların önemsemediği pek çok görevi yerine getirmeleri
- 5) Hiçbir borçluyu ayırmadan kent adına tüm gelirleri kullanmaları
- 6) Tapınaklarda bulunan kutsal adaklara özen göstermeleri
- 7) Bu *stratēgos*'lar idari işleri düzgün bir şekilde düzenli olarak yönettiği için daha sonraki yıl göreve gelecek olanların bu icraatları göz önünde bulundurarak işlerini daha kolay yürütebilecek olmaları.

Mektupta yer alan tüm faaliyetler *stratēgos*'ların bu dönemde üstlendikleri görevlerin bir nevi göstergesi olarak düşünülebilir. Bahsedilen *stratēgos*'ların görevlerini çok iyi bir şekilde tamamlamış olmaları ve memuriyetin gerektirdiği diğer görevleri adil olarak yerine getirmiş olmaları kendi sorumluluklarının yanı sıra başka işler de üstlenmiş olduklarını göstermektedir. Yazıtın devamında kutsal gelirleri halk ve tanrılar için kullanarak dini fonların yönetimini gerçekleştirdikleri yer almaktadır. Kentin gelirleriyle ilgilenmeleri cümlesinden onların mali görevler üstlendikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tapınaklardaki adaklara ihtimam göstermeleri ise dini işler üstlendiklerini de açık bir şekilde ortaya koymaktadır. H. Malay bu mektup aracılığıyla Pergamon'daki *stratēgos*'ların seçimle değil atanarak göreve geldiğini belirtmektedir³⁵. Mektubun içeriği doğrultusunda Malay'ın bu düşüncesi makul görünmektedir. Yazıtta yer alan "*gelecekte atanacak stratēgos*'lar" ifadesi de bu düşüncenin doğruluğunu onaylar niteliktedir. Fakat H. Müller kent *stratēgos*'larının, şehir meclisi tarafından seçilen yetkililer olduğunu ve kralın kendisi doğrudan isim vermemiş olsa bile, bu göreve seçilen kişilerin kim olduğuna her zaman önem gösterdiğini savunarak bu düşüncüyü reddetmektedir³⁶. Bu mektupta dikkati çeken diğer bir husus onurlandırılan *stratēgos*'lardan önce bu makamda bulunanların, görevlerini iyi bir şekilde yerine getirmemeleri ve bazı konuları ihmal ettikleri gerekçesiyle kral tarafından eleştirilme-leridir.

Stratēgos heyetinin görevi genel olarak kent yönetimidir ve yasa tasarılarını onaylaması için meclise sunmaktır. *Prytanis*'ler gibi, bunlar da "*στρατηγῶν γνώμη*" (*stratēgos*'ların önerisi/dilekçesiyle) şeklinde halk meclisine önerilerde bulunmuşlardır³⁷. Erken Hellenistik Dönem'e tarihlenmiş ve Kyme kentine ait üç kararname halinde bulunan yazıtların ilki³⁸ *stratēgos*'ların, *phylarkhos*'ların ve *synedros*'ların önerisi ile Danışma Meclisi'nin Arkhippe isimli bir şahsı *bouleuterion*'un çatısının onarımını üstlendiği için onurlandığını bildirmektedir. Devamındaki kararnamede ise halk tarafından Arkhippe'ye yapılan övgülere yer verilmiştir. Anlaşılan bu şahıs kent için oldukça önemli ve faydalı hizmetler sunmuştur. Arkhippe'nin onurlandırılmasında kent memurlarına görevler dağıtılmıştır. *Stratēgos*'lara da Arkhippe'nin vefatından sonra cenaze töreninde naa'sına altın bir taç giydirme ve o anda Arkhippe'nin iyilikseverliği ve faydalarından dolayı onurlandırıldığını sesli bir şekilde söyleyerek halka duyurma görevi düşmüştür. Burada tek

³⁵ Malay 1993, 23.

³⁶ Müller 2003, 429-430.

³⁷ Magie 1950, 60, not.29. Mytilene kentinde *περὶ ὧν οἱ στρατηγοὶ προτίθεισι* "*onlar hakkında strotagoi öneride bulundu*" (IG XII 2, 15: str. 13), aynı kentte *ἵνα ποιήσωνται οἱ στρατηγοὶ ἔφοδον ὑπὲρ αὐτῶν* "*onlar için strotagoi bir [çözüm] yapsın diye*" (IG XII Suppl. 137) ifadeleri ile karşımıza çıkmaktadır.

³⁸ SEG XXXIII 1041; IKyme 13.

bir *stratēgos*'tan bahsedilmemesi, görevi bütün *stratēgos*'ların hep birlikte yerine getirmesi dikkat çekmektedir. Bu durumda aralarında görev dağılımı yaptıkları düşünülebilir. Bunlara ek olarak yazıttaki satırlardan *stratēgos*'ların bu görevleri için yapacakları masrafları kentin kasasından karşılayacakları öğrenilmektedir. Arkhippe'nin hibe ettiği 1000 *stater*'in devletten alacağı olanlara ödenmesi kararının alındığı ve bu paranın dağıtımı sırasında *tamias*'ın, *stratēgos*'lara 10 *stater*, bütün meclise ise 40 *stater* ödendiği anlaşılmaktadır. Arkhippe'nin mirasçısı tarafından Arkhippe öldükten sonra bağışladığı 1 *talanton*'un ise kente verildikten sonra dönemin *stratēgos*'ları ve *synedros*'ları aracılığıyla bir kararname hazırlanması sağlanmıştır. Kararnameyi hazırlaması gerekenler sayılırken ilk önce *stratēgos*'ların verilmesi, kararnameleri hazırlayacak olanlar için ilk akla gelen kişilerin onlar olduğunu düşündürmektedir. Ardından bu kararname ile *stratēgos*'lardan bazı mali ve onarım işleri için senelik olarak görev yapacak kişinin atamasını yapmaları, köle satın alımı ve onların erzak ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilenmeleri ve ücretleri ile ilgili işler hakkında karar vermeleri beklenmiştir. Göreve gelecek bir aylık *stratēgos* (ὁ ἐσόμενος ἔμμηνος στρατηγός), Arkhippe'nin *oikonomos*'u için bir *phyle* ve *phratra* belirlemesi ile görevlendirilmiştir. Verilen bu kararı da belgeleyerek arşive vermeleri ve bu işi *nomophylakes* ile beraber yerine getirmeleri istenmiştir. Ayrıca bu işi yapacak olanlar için "bir aylık göreve gelecek olan *stratēgos*'lar" şeklindeki açıklamadan ise *stratēgos*'ların bu kentte bir ay süre ile dönüşümlü olarak görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu kararnamenin son satırlarında kararnamede alınan kararlar için önerilerin tüm *stratēgos*'lar tarafından yerine getirildiği vurgulanmıştır. Ancak bu kez sadece *stratēgos*'lar belirtilmiştir. Yazıtın başındaki gibi öneri sunma esnasında yanında *phylarkhos*'lar ve *synedros*'lar yoktur. Üçüncü kararname de *stratēgos*, *phylarkhos* ve *synedros*'ların önerisiyle meclisin karar alması ile başlamaktadır. Burada Arkhippe'nin ölümünden sonra *agora*'da Homonoia Tapınağı, sunak, stoalar ve iş yerleri inşa edilmesi koşulu ile kente bağışlamayı düşündüğü arsa ile ilgili düzenlemeleri konusunda öneriler sunmuşlardır. Bu kararnamenin sonunda alınan kararların *stratēgos*'ların önerisi ile gerçekleştiği tekrarlanmıştır. Bu yazıt aracılığı ile *stratēgos*'ların, kararname hazırladıkları, mali sorumluluklar üstlendikleri, yapım işinin *epimeletes*'liğini üstlendikleri, cenaze törenlerinde görevli oldukları, gerekli olan karar belgelerini hazırlayarak arşive koydukları, *phylarkhos*'lar ve *synedros*'lar ile iş birliğinde bulundukları saptanabilir. Ayrıca bu kararnamede belirlenen işlerin yürütülmesi için çalışacak kişilerin seçimiyle *stratēgos*'ların ilgilenmesi, bu makamın kentin idari işlerinin yürütülmesindeki rolünü ortaya koymaktadır. Kios kentinden MÖ 360 yılına tarihlendirilmiş bir yazıt³⁹ Athenodoros isimli bir kişinin *stratēgos*'ların ve *arkhon*'ların birlikte sunduğu öneri ile onurlandırıldığını bildirmektedir⁴⁰. *Stratēgos*'ların sorumlulukları arasında mecliste alınan kararların duyurulması olduğu yazıtlar aracılığı ile öğrenilmektedir. Örneğin, MÖ 86/85 yılında Ephesos *demos*'u, halkı Pontos kralı Mithradates VI. Eupator'a karşı savaşa teşvik etmesi için *stratēgos*'lara, *boule grammateus*'una ve *proedroi*'a talimat veren bir kararname⁴¹ yayınlamıştır. Yazıtta geçen "εἰς αὐ[τ]οὺς ἐλαμένων τῶν στρα[τ]ηγῶν" ifadesinden bu kararnameyi ilan edenlerin ya da ileri sürenlerin *stratēgos*'lar oldukları anlaşılmaktadır. Fakat öneri sunma (γνώμη) aşamasında yoktur. Yani *proedros*'lar ve *grammateus*'ların önerisiyle *boule* ve *demos* karar vermiş, *stratēgos*'lar ise

³⁹ IKios 2.

⁴⁰ Bunun yanı sıra Anadolu'nun farklı kentlerinde de örneğin Astypalaea'da προγραφεμένων εἰς τὴν βουλὴν τῶν στρατηγῶν: "stratēgos'ların boule'ye önerdikleri" (IG XII 3, 171; IGR. IV 1029) ; Phokaia'da γνώμη στρατηγῶν (IPriene 65); Methymna στραταγοὶ προτίθεισι: "stratagoi öne sürdü" (IMilet I 3: str. 368 vd., 152: str.1. vd. ve 18 vd.) şeklinde meclise öneriler sundukları bilinmektedir. Ayrıca, Kyme'de halk meclisinin görevli bakanı olarak bir *stratēgos* görülmektedir (IKyme 5).

⁴¹ IEphesos 8, II: str. 20-62.

verilen kararı ilan etmişlerdi. Ephesos kentinde bu dönem için *stratēgos*’ların önerisi “γνώμη στρατηγῶν” ifadesi ile karşılaşılmamıştır. Ancak sadece bu kararnamede *demos* tarafından *boule grammateus*’u ve *proedroi*’ ile birlikte kent yararı için karar almaları konusunda emir aldıkları tespit edilmektedir. Bu ifade ile aslında bu kentte de bir karar mekanizmasında yer aldıkları düşünülebilir. Bu tarihlerden kısa bir süre sonra ise MÖ 40/39 yılında toplam beş adet *stratēgos*’un *demos grammateus*’u ile birlikte *demos* tarafından alınan bir kararı açıkladığı görülmektedir⁴². Sinope kentinde MÖ IV. yüzyılda halk meclisi tarafından, Sinope halkı için gönüllü olan Herakleia Pontike tiranı Satyros’a ilişkin alınan onurlandırma kararını *stratēgos*’ların ilan ettikleri bilinmektedir⁴³.

Kent adına faydalı olmuş kişilerin onurlandırılmaları için halk ve danışma meclislerine öneriler getirerek, onurlandırma kararnamelerinde önemli derecede rol almışlardır. Bunu doğrulayacak pek çok epigrafik kaynak bulunmaktadır. Teos kentinin *stratēgos* ve *timoukhos*’ları, MÖ 204/203 yılında III. Antiokhos’un Teos ve teritoryumuna dokunulmazlık (*asylia*) ve vergiden muafiyetlik hakkı (*aphorologetos*) bahsettiği zaman, bir öneri (τιμούχων καὶ στρατηγῶν γνώμη) ile III. Antiokhos ve kız kardeşi Laodike’nin kent adına sağladıkları faydalar sebebiyle onurlandırılmaları için kararname yayınlamışlardır⁴⁴. Ayrıca onlar için bir onur nişanesi olarak görülecek heykellerin yapım ve dikim işlerinin yürütülmesinde sorumlu kişiler yani *epimeletes*’lik yapacak kişiler için de bütün yurttaşlar arasından seçim yapılması ve bu iş için gerekli olacak paranın da sağlanması gerektiğini beyan etmişlerdir. Görülüyor ki *stratēgos*’lar öneri sunma görevi esnasında *timoukhos*’lar ile işbirliği yapmışlardır⁴⁵.

Stratēgos’ların bazen *epimeletes*’lik görevi üstlendikleri belgelenebilmektedir. Hayırseverlere onur kararları ile heykeller dikilmesi ve çelenkler sağlanması işlerinin yürütülmesi görevlerini üstlenmişlerdir. Örneğin Priene’de⁴⁶ MÖ 285/280, 127 ve 100 yıllarına tarihlenmiş farklı yazıtlarda onların üstlendikleri bu sorumluluklar görülebilmektedir. Yaklaşık olarak MÖ 172 yılında Khalkedon’da⁴⁷ onur payesi lütuflarını bildirmesi işi ile ilgilenme görevinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca III. Antiokhos’un Sardeis’e yazdığı mektubun sonuna eklenmiş bir onur yazıtında Heliodoros isimli bir kişinin altın çelenkle ve bronz heykelle onurlandırılması kararı alınmıştır⁴⁸. Bu kararın yazılması ve bu işin *epimeletes*’liğini de *stratēgos*’ların üstlenmesi gerektiği söylenmektedir.

Stratēgos’lar bazı durumlarda mektup yazma görevleri üstlenmişlerdir. Onların bu görevlerini birkaç örnek ile açıklamak mümkündür. Troas Bölgesi’nde Thasos kentinden Dionysodoros’a *proksenia* verilmesi konusunda iki kararnameyi içeren bir mektubu *stratēgos*’un yazdığı göze çarpmaktadır. Bu *stratēgos*’ların o zamanlar başka kentlere, alınan önemli kararlar hakkında mektup gönderme yetkilerinin olduğunu göstermektedir. MÖ I. yüzyılın ilk çeyreğinde doğrudan

⁴² SEG XXVI. 1241; *IEphesos* IV. 1387.

⁴³ *ISinope* 3; SEG XXXV 1356.

⁴⁴ SEG XLI 1003.

⁴⁵ Bu konuda bir başka örnek ise MÖ 155 yılında *stratēgos*’ların önerisi ile kenti için pek çok iyi işler yapmış ve üstlendiği görevleri iyi bir şekilde yerine getirmiş olan Timarkhos’un onurlandırılmasıdır. Bu onurlandırmada kararın bir stele yazılmasına ve herkese örnek teşkil etmesi amacıyla stelin dikilmesi için *boule* ve *demos* tarafından karar alındığı; ancak bu karar için öneriyi sadece *stratēgos*’ların yaptıkları tespit edilmektedir (*ISardis* VII. 1, 4). Anadolu’da bu konuda pek çok örnek görmek mümkündür.

⁴⁶ *IPriene* 18: str. 11 vd.; 109: str. 271 vd.; 83: str. 13; 99: str. 15; 104: str. 12 vd.

⁴⁷ Michell 1900, 535, kol. VI: str. 73 vd.

⁴⁸ SEG XXXIX 1286.

Lampsakoslular'ın *stratēgos*'ları tarafından yazılan bu mektup Thasos *arkhon*'larına hitap etmektedir. *Proksenia* verilmesine dair iki aşamalı bir prosedürden bahsedilmektedir⁴⁹. Mektubun “Λαμψακηνῶν στρατηγοὶ Θεσίων ἄρχουσι χαίρειν” ifadesi ile başlaması, mektubu birçok *stratēgos*'un ya da *stratēgos* heyetinin bir araya gelerek yazdığını açıkça gözler önüne sermektedir. P. Frisch⁵⁰ mektubu yazan makamın tek başına *stratēgos*'lar olmasından dolayı *stratēgos*'un kentin en kıdemli görevlisi olduğunu düşünmektedir. Frisch bu düşüncesinde haklı görünmektedir. Bunu destekleyecek başka bir mektup ise Ilion kentinden ele geçmiştir. MÖ 275-269 yıllarında birisi Antiokhos tarafından, diğeri ise Antiokhos'un Küçük Asya'daki temsilcisi *stratēgos* Meleager tarafından Ilion kentine Metrodoros isminde birisinin onurlandırılması ve özel haklara sahip olmasını talep eden iki ayrı mektup gönderilmiştir. Bu mektuba cevaben yazılan bir kararnameden⁵¹ kentinin bu kişiyi onurlandırma kararı aldığı öğrenilmektedir. Aynı zamanda *stratēgos* Meleager'in savaş sırasında kentinin çıkarlarını gözetmiş olduğu da anlaşılabilmektedir.

Stratēgos'ların bu dönemde *isopoliteia*, *sympoliteia* gibi bazı resmi anlaşmalarda yer aldıkları tespit edilmiştir. Seleukos kralı II. Seleukos zamanında Magnesia ad Sipylum ve Smyrna arasında bir *sympoliteia* anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmanın yapılması için görüşmeleri yürütenlerin ve anlaşmanın yapılmasını sağlayanların *stratēgos*'lar olduğu Smyrna yazıtı olarak da bilinen bir kararname aracılığıyla öğrenilmektedir⁵². *Stratēgos* heyetinden biri Magnesia ad Sipylum'a elçi olarak gitmiş ve *tamias* ile işbirliği içerisinde bulunarak Magnesia ad Sipylum'dan gelecek göçmenlere kalacak yer temin etme sorumluluğunu üstlenmiştir. Magnesia ad Sipylum'a gidecek olan anlaşma metninin bir kopyasına ise *eksetastes*'ler ile birlikte mühür basmışlardır. Burada ilgi çeken nokta *sympoliteia* hakkı ile ilgili bu kararnamenin Smyrna *stratēgos*'larının *demos*'a sunduğu öneri sayesinde gerçekleşmesidir. Ayrıca anlaşmanın imza metni olan ikinci kararnamenin sonunda *stratēgos*'ların hem kendilerine hem de Magnesia ad Sipylum vatandaşlarına verilecek nüshaya imza atmaları kararı alınmıştır. Bu şekilde iki kent arasında çok önemli bir anlaşmaya imza atmaları *stratēgos*'ların kent içinde yüksek konumda oldukları fikrini pekiştirmektedir⁵³.

⁴⁹ R. K. Sherk (1992, 224), bu prosedürün olağan dışı olarak iki aşamada uygulandığını söylemektedir. Birinci aşama Heraion ayında ve tanrı Priapos Epiphanes *eponymos prytanis* iken gerçekleşmektedir. İkincisi ise, Apatourion ayı boyunca Tanrıça Aphrodite Epiphanes *eponymos prytanis* olduğu zamandır. Birincisinde, hem *boule* hem de *demos* tarafından karar verilirken ikincisinde yalnızca *demos*'lar tarafından karar verilmektedir.

⁵⁰ *ILampsakos* 7.

⁵¹ *Ilion* 34; OGIS 220.

⁵² CIG 3137 = OGIS 229, str. 13; 19; 58; 88. Birinci kararname Smyrna ve Magnesia ad Sipylum'daki *stratēgoi* arasındaki müzakereleri ele almaktadır. Bu metne göre Magnesia ad Sipylum vatandaşları Smyrna kentinin de vatandaşları olmuştur. İkinci kararname ise bu *sympoliteia* ile ilgili anlaşmanın imza metni niteliğindedir. Üçüncü kararname ise Smyrna kentinin kararnamesidir ve burada kentin eski Magnesia ad Sipylum'daki kaleyi ve orada bulunan güçleri önemseyiği görülmektedir. Bu yazıtla Magnesia ad Sipylum'da yaşayan sivil halk, göçmen askerler ve yerleşik asker gruplarının Smyrna vatandaşlığına kabul edilebilmesi ve Smyrnalıların yararlandığı haklardan yararlanabilmesi olanağı tanınmaktadır.

⁵³ *Stratēgos*'ların anlaşma kararnamelerindeki durumları başka yazıtlardan da öğrenilmektedir. İmza atmak dışında onlara yemin etme görevlerinin verildiği de belgelenmiştir (*ITeos* 48): Teos ve Kyrbissos arasında imzalanmış olan *sympoliteia* anlaşmasında birlikte yemin ettikleri kaydedilmiştir. Mytilene ile Pitane arasındaki meseleyi çözmek için bir hakemlik yapmak üzere Pergamon'dan gelen elçiliğe yanıt olarak verilmiş olan Pitane kararnamesinde *stratēgos*'ların Pergamonlular'a seslendiği görülmektedir. Pitane'nin Pergamon elçiliğinin iyi görevlerini kabul ettiği ve anlaşmazlıklarını tahkim yoluyla çözmeye karar verdiği bilgilerini içermektedir. Ayrıca yazıttan anlaşıldığına göre *stratēgos*'ların bu elçilerle ilgilenmeleri ve onları övmeleri gerekmektedir (*IPergamon* 245). Konuya ilişkin diğer örnekler için bk. *IG*. XII 8, 269; *IMylasa* 13.

Bazı yazıtlardan *stratēgos*’ların kentlerde mali yetkilere de sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu konudaki örneklerden bir tanesi Pergamon kralı I. Eumenes’in Pergamonlulara gönderdiği mektuptur⁵⁴. Onlar burada olağan ve kutsal gelirleri hem halkın hem de tanrıların yararına toplamışlar ve gelirleri kentin yararına harcamışlardır. Bengston, Pergamon kentindeki bu örneğin Küçük Asya’daki diğer kentlere kıyasla özel ve yeni bir şey olmadığını, onların başka kentlerde de sıklıkla mali görevler üstlendiklerini vurgulamaktadır⁵⁵. Ayrıca *stratēgos*’ların bu kentteki mali yetkilerinin meclisteki konumlarından kaynaklandığını önermektedir. Bunun sebebi, kent için oldukça mühim olan bu görevin otorite sahibi bir kurum tarafından üstlenilmesinin uygun olması olabilir. Pergamon kentine ait *astynomos* yazıtından *stratēgos*’ların bu kentteki diğer görevlerini anlayabilmek mümkündür. Burada *stratēgos*’lar kendilerine bağlı kurumların başarısız olması halinde, kentin yasalarının uygulanmasında zorlayıcı bir güç olarak görülmektedir⁵⁶. Aynı zamanda *stratēgos*’ların, *astynomos*’ları denetlediği de anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak Attalos hanedanlığındaki Pergamon kentinin yönetimini anlatan E. V. Hansen, *astynomos*’ların *stratēgos*’lara bağlı bir kurum olduğunu düşünmektedir⁵⁷. Hansen’in bu düşüncesi oldukça makul görünmektedir. Zira su kanalları ile ilgili bir onarım söz konusu olduğunda *astynomos*’lar bunu *stratēgos*’lara bildirmek ve evlerdeki sarnıçların kaydını tuttuktan sonra bu kaydı *stratēgos*’lara vermek zorundaydılar. Bengston mali yönetiminde görevli olan *tamias*’lar için de, *stratēgos*’ların altında bulunan ve sadece *demos*’un görevlendirmesi üzerine ödemeleri yöneten organları görmeyen mümkün olacağını belirtmekte ve bu kentte *tamias*’ların da *stratēgos*’lara bağlı bir kurum olduklarını kabul etmektedir⁵⁸. Yazıttan öğrenildiğine göre *stratēgos*’lar vergi toplama gibi mali işleri yönetmekteydi. Bu iş için de *prokrator* ve *nomophylaks* görevlendirmişlerdi. *Stratēgos*’ların mali sorumluluklar üstlendikleri, dini kaynakları denetledikleri, çeşitli amaçlar için para tahsis ettikleri ve kamu maliyesi yönetiminden sorumlu oldukları başka kaynaklardan da bilinmektedir⁵⁹. Ayrıca görev süreleri içinde bazı festivallerin masraflarını karşıladıkları da belgelenmiştir⁶⁰. Erythrai’den bir yazıt ise, Galatların istedikleri paranın toplanmasından sorumlu olarak *stratēgos* kurulunu işaret etmektedir⁶¹. Bu yazıttan anlaşıldığına göre yılın ilk dört ayında görev yapan dokuz *stratēgos* onurlandırılmıştır. Bunlar kentin koruması ve silahların sağlanması konusunda ihtimam göstermişler, para yönetimini sağlamışlar, kent korku ve tehlike altında olduğunda kenti zararlardan uzak tutmuşlardır. Ayrıca kentte toplanan paralarla ilgilenmişler, onları gerektiğinde Galatlara vermişler, bu paranın yönetimini yapmışlar ve paralı askerlere gerekli olduğunda kendilerinde olan buğdaylardan vermişlerdir. Askerlerle ilgili bütün bu işlerden sonra diğer idari işlerle ilgilenmişlerdir: ἐφρόντισαν δὲ καὶ τῆς] ἄλλης διοικήσεώς τε [—] τῶν ἐπιπεσόντων ifadesi bunu doğrulamaktadır. Fakat ayrıntıya değinilmemiştir. Schwahn, kent için önemli olan bu para işlemlerini gerçekleştirdiklerinden dolayı *stra-*

⁵⁴ *IPergamon* 18.

⁵⁵ Bengston 1944, 234.

⁵⁶ Saba 2012, 34.

⁵⁷ Hansen 1971, 196. S. Saba (2012, 89) da bu yazıtı göre *astynomos*’ların amirlerinin kent içerisinde yüksek mevkide bulunan *stratēgos*’lar olduğunu dile getirerek, aynı fikri savunmaktadır.

⁵⁸ Bengston 1944, 236; Hansen (1971, 196) da. *tamias*’ların *stratēgos*’lara bağlı bir kurum oldukları düşüncesindedir.

⁵⁹ Lampsakos’ta Asklepios’un kutsal fonlarını yönetmeleri için bk. *ILampsakos* 9; Knidos’ta bir Θεωρὸς (delege)’nin harcamaları için bk. *IMagnesia am Maeander* 56: str. 36 vd.; Halikarnassos’ta onurlandırma kararlarını yazma giderleri hakkında bütçe düzenlemeleri için bk. Cousin – Diehl 1890, 97 vd. no.4.

⁶⁰ Magie 1950, 59, not 27. Örneğin bazı kentlerde *stratēgoi*’a, *timoukhai* ile birlikte ortaklaşa bir festivalin yıllık kutlamasını sağlamaları emredilmiştir: bk. *IMagnesia am Maeander* 97: str. 30 ve 40 vd: *OGIS* 309: str. 12.

⁶¹ *Syll*³ 410: str. 12 vd.; *IErythrai* I.24; ayrıca bk. Arslan 2000, 73.

tēgos'ların mali idarenin üst konumlarında olduklarını düşünmektedir⁶². Schwahn'ın bu düşüncesi oldukça makul görünmektedir. Çünkü konumlarından dolayı bir kararın ilan edilmesinde kullanılacak paranın nasıl ödeneceği, bunun için hangi kasanın kullanılacağı ve bunlarla ilişkili olarak devlet bütçesinin ön planlamasını hazırlamak görevlerini üstlenmişlerdir⁶³. Hellespontos civarında görev yapan bir *stratēgos*, kraldan yönetimindeki kentlerden birisi için idari kurumların kurulmasını istemektedir⁶⁴. Bunun yanında da fakir kimselere kraliyet kasasından yardım sağlanmasını ve kente verilmiş olan vergi muafiyetinin süresinin iki yıldan beş yıla uzatılmasını rica etmektedir.

Stratēgos'ların üstlendikleri görevler arasında, cenaze törenlerine katılmak, cenaze törenleri düzenlemek, kurban adaklarına katılmak ya da adak törenleri düzenlemek gibi dini görevler yer almaktadır. Priene kentinde devlet cenazelerine⁶⁵ ve MÖ 197 yılında ya da 279-274 yılları arasında Ilion'da bazı rahiplerle beraber devlet kurbanlarına katılmışlardır⁶⁶. MÖ 166/159 tarihinde dini bir tören sırasında yapılacak işlerin tüm yöneticiler arasında paylaştırıldığı ve kurban adağının işleyişinin anlatıldığı bir yazıtta bu tören sırasında yapılanların gelecekteki *stratēgos*'lar ve *timoukhos*'lar için örnek olacağı vurgulanmıştır⁶⁷.

Yazıtlar sayesinde yerine getirdikleri diğer bir görevin de elçilik olduğu öğrenilmektedir. Elaia kentinden yayınlanmış bir kararnamenin⁶⁸ yerine getirilmesi için yapılmış bir görev dağılımı şu şekildedir: Bu kararnamenin yazma işini *eksetastes*'ler yapacak ve bunu mermer bir stele yazdıracaklar. Hatta Eleia halkının, görmüş olduğu iyilikler karşısında her zaman minnettar kaldığının görünür olması için bu steli Athena tapınağına diktireceklerdir. Bu işler için gerekli olan harcamalara ilişkin *tamias*'lara görev verilmiştir ve *tamias*'lar masrafı devlet gelirinden ödeyeceklerdir. Bu kararnameyi Demonstratos'a götürmek için elçi olarak seçilenler ise *stratēgos*'lardır.

Bu heyetin görevlerinden birisi de kente gelen önemli konukları misafir etmektir⁶⁹. Magnesialılar, Hellen kentlerine Artemis *Leukophryene*'nin şölenine davette bulunmak için elçiler göndermişler ve Artemis *Leukophryene*'nin şölenini *Pythiaagon*'larına eşit olarak tanımasını ve şehrin *asylia* olmasını da onaylamalarını istemişlerdi⁷⁰. Bu önemli karar için öneriyi sunanların *stratēgos*'lar ve *polemarkhos*'lar olduğu öğrenilmektedir. Burada öneri getirmelerinin yanı sıra elçilerle ilgilenme, halk adına onlara hediye gönderme ve onları uğurlama gibi işler de yapmışlardır ve karar uyarınca bu işler için yapılan masrafı kent kasasından karşılamışlardır. Elçilerle ilgilenme işini *tamias* ve *polemarkhos* ile birlikte yaptıkları gözlemlenmektedir.

⁶² Schwahn 1935, 1112.

⁶³ τὸ δὲ ἐσόμε/[νο]ν εἰς ταῦτα δαπάνη[α ὅθεν ὑπερετηθήσεται, γράψαι τοὺς]/[σ]τρατηγῆσοντας ἐπὶ ἱερ[οποιοῦ — τὴν δευτέραν/ τετράμηνον γράφον]/ τας ἐν τῷ περὶ τῆς διοικήσ[εως] ψηφίσματι: “Bu iş için gerekli paranın temini için filancanın oğlu Hieropolis yönetiminde senenin ikinci çeyreğinde *stratēgos* olarak görev yapacak olanlar, devlet giderleri hakkında bütçe düzenlerken, dilekçe vermelidirler. Bu karar kentin selametine olsun” (SEG XXXVII 934; Engelmann 1987, 139 no. 5).

⁶⁴ SEG II 663

⁶⁵ IPriene 99: str. 21; 104: str.; 108: str. 369; 113: str. 116.

⁶⁶ OGIS 219; Illion 32.

⁶⁷ OGIS 309; SEG IV 619.

⁶⁸ IKaikos 820; IKyme 13.

⁶⁹ Samos'ta *prytanis* ile (SEG I 351), Methymna'da ise *eksetastes*'ler ile (IMilet 13, s. 368 vd. no. 152: str. 10 vd. ve 46 vd.) iş birliğinde bulunarak Miletos'tan gelen *dikastes*'lerin ağırklanmasını düzenlemiştir.

⁷⁰ IMagnesia am Maeander 53: str. 1 ve 69 vd.; IErythrai II.507; Ayrıca bk. Sarıkaya 2009, 92-96.

Görev Süreleri

Stratēgos’ların görev süreleri hakkında genelleme yapmak oldukça zordur. W. Liebenam, Pergamon ve Stratonikeia’da altı ay görev yaptıklarını ifade etmiştir⁷¹. Erythrai’da yılın ikinci çeyreğinde *stratēgos* olarak görev yapacak olanların bir onurlandırmada lazım olan giderlerin sağlanması için devlet giderleri hakkında bütçe düzenlerken, dilekçe vermelerinin emredildiği yazıt, buradaki *stratēgos*’un dört ay süre ile görev yaptığını göstermektedir⁷². Priene’de ve Kyme’de *stratēgos* heyetinin üyeleri dönüşümlü olarak hizmet eden aylık komitelere bölünmüş (ἐπιμήνιοι τῶν στρατηγῶν) olarak görünmektedirler⁷³. Teos kentinde ise yıllık olarak görev yaptıkları tespit edilmektedir⁷⁴. Bu konuda bilgi veren tüm örnekler neticesinde *stratēgos*’ların her kentte aynı sürede görev yaptıklarını söylemenin mümkün olmadığı sonucuna varmaktadır.

Sonuç olarak Hellenistik Dönem’de *stratēgos*’ların görev çeşitliliklerinin ve sorumluluklarının komutanlıktan çok farklı bir boyuta ulaştığı tespit edilmiştir. Tüm kaynaklar incelendiğinde *stratēgos*’ların görev tanımlarının bir kentin idari anlamda sahip olduğu işlerin ve bu konuda yapılacak görevlerin neredeyse hepsini kapsadığı anlaşılmıştır. *Stratēgos*’ların üstlendikleri idari görevlerin başında Halk ve Danışma meclislerine yasa tasarısı ve öneri sunma görevleri gelmektedir. Kent içerisindeki faaliyetlerde önemli etkilerinin bulunduğu ve kentin önde gelen makamlarından olduğu saptanmıştır. Bu vesileyle de kentin mali işleriyle ilgilenmelerinin mümkün olduğu belirlenmiştir. Öyle ki bunları kanıtlayacak pek çok veri mevcuttur. Bu veriler onların misafir ağırlama ve dini sorumluluklarının bulunduğunu, elçilik ve *epimeletes*’lik gibi görevleri de üstlendiklerini ispat etmiştir. Bazı görevlerini kentteki diğer üst düzey yöneticiler ile iş birliğinde bulunarak yerine getirdikleri görülmüştür. Bu dönemde *stratēgos*’ların sayılarının ve görev sürelerinin kentten kente değiştiği gözlemlenmiştir. Ayrıca *arkheia* denilen bir yapı kompleksinin içerisinde ofislerinin bulunuyor olabileceği çok net olarak söylenemese de, *stratēgion* olarak adlandırılan makam ofislerinin var olduğu tespit edilmiştir.

⁷¹ Liebenam 1967, 286.

⁷² Engelman 1987, 139 no. 5; SEG XXXVII 934; IErythrai 30.

⁷³ IPriene 11: str. 192; 83: str. 13; 99: str. 15; 104: str. 13 vd.

⁷⁴ OGIS 309; SEG IV 619: πρ[ο]νοεῖσθαι καθ’ ἕκαστον ἔτος τοὺς τιμούχους καὶ τοὺς σ[τρα]τ[η]γ[ο]ύς: gelecekte yıllık görevde olacak *stratēgos*’lar ve *timoukhos*’lar için örnek olması için.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- Aristot. *Ath. Pol.* (= Aristoteles *Athenaion Politeia*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Aristoteles Athenaion Politeia*. Ed. H. Oppermann, Leipzig 1928.
Aristotle, The Athenian Constitution; Eudemian Ethics; On Virtues and Vices. Ed. H. Rackham, London 1935.
- Philostr. (= Philostratos, *vitae sophistarum*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Philostratos, vitae sophistarum*. Ed. C. L. Kayser, Leipzig 1871.
Philostratus and Eunapius, Lives of the Sophists. Ed. W. C. Wright, Cambridge 1961.
- Plut. *Per.* (= Plutarkhos *Perikles*)
Kullanılan Metin ve Çevirileri: *Plutarch's Lives*. I-XI. Ed. B. Perrin, London-New York 1959.
Plutark Yaşamları II. Çev. Meriç Mete. İstanbul 2005.

Modern Kaynaklar

- Akgün Kaya 2016 E. Akgün Kaya, "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'daki Sofistlerin-Retorların Sınıfsal Özellikleri ve Toplumsal Yaşamdaki Etkileri". *Cedrus IV* (2016) 261–285.
- Arslan 2000 M. Arslan, *Galatlar: Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi*. 2000 İstanbul.
- Bengston 1937 H. Bengston, *Die Strategie in der Hellenistischen Zeit I*. München 1937.
- Bengston 1944 H. Bengston, *Die Strategie in der Hellenistischen Zeit II*. München 1944.
- Bengston 1952 H. Bengston, *Die Strategie in der Hellenistischen Zeit III*. München 1952.
- Blümel 1995 W. Blümel, "Inscripfen aus Karien I". *EA* 25 (1995) 35 - 64.
- Cadoux 2004 C. J. Cadoux, *İlkçağ'da İzmir: Kentin, En Eski Çağlardan İ.S. 324'e Kadar Tarihi*. Çev. B. Umar. İstanbul 2004.
- CIG *Corpus Inscriptionum Graecarum*. Berlin 1828-1877.
- Engelmann 1987 H. Engelmann, "Inscripfen von Erythrai". *EA* 9 (1987) 133 – 152.
- Errington 2017 R. M. Errington, *Hellenistik Dünya Tarihi MÖ 323-30*. Çev. G. Günata. İstanbul 2017.
- Hansen 1971 E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon*. (Cornell Studies in Classical Philology 36). London 1971
- IEphesos* H. Wankel, *Die Inschriften von Ephesos, Teil Ia*. Bonn 1979.
- IEphesos IV* H. Engelmann – D. Knibbe – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Ephesos, Teil IV*. Bonn 1980.
- IEphesos VI* R. Merkelbach – J. Nollé – H. Engelmann – B. İplikçioğlu – D. Knibbe, *Die Inschriften von Ephesos, Teil VI*. Bonn 1980.
- IErythrai und Klazomenai I* H. Engelmann – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai, Teil I*. Bonn 1972.
- IErythrai und Klazomenai II* H. Engelmann – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai, Teil II*. Bonn 1973.
- IG XII Suppl. *Inscriptiones Graecae*, XII. Supplementum, ed. F. Hiller von Gaertringen. Berlin 1939. Addenda to IG XII, 2-3, 5, and 7-9.
- IG XII,2 *Inscriptiones Graecae*, XII. Inscriptiones insularum maris Aegaei praeter

- Delum, 2. Inscriptiones Lesbi, Nesi, Tenedi, ed. William R. Paton. Berlin 1899.
Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes.
- IGR*
IHierapolis C. Human – C. Cichorius – W. Judeich – F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*. Berlin 1898.
- Ilion* P. Frisch, *Die Inschriften von Ilion*. Bonn 1975.
- IKaikos* *Inschriften Mysia & Troas* [IMT], eds. Matthias Barth and Josef Stauber. Leopold Wenger Institut. Universität München 1993 (Ibycus).
- IKios* T. Corsten, *Die Inschriften von Kios*. Bonn 1985.
- IKyme* H. Engelmann, *Die Inschriften von Kyme*. Bonn 1976.
- ILampsakos* P. Frisch, *Inschriften von Lampsakos*. Bonn, 1978.
- ILaodikeia am Lykos* T. Corsten, *Die Inschriften von Laodikeia am Lykos*. Bonn 1997.
- IMagnesia am Maeander* O. Kern, *Die Inschriften von Magnesia am Maeander*. Berlin 1900.
- IMilet* D. F. McCabe – M. A. Plunkett, *Miletos Inscriptions, Texts and List*. Princeton 1984.
- IMylasa* F. Donald, *Mylasa Inscriptions. Texts and List*. Princeton 1991.
- IPergamon I* M. Fränkel, *Die Inschriften von Pergamon 2 vols., Altertümer von Pergamon, 8, 1–2 (Vol. 1, nos. 1–250, Bis zum Ende der Königszeit)*. Berlin 1890–1895.
- IPergamon II* M. Fränkel, *Die Inschriften von Pergamon 2 vols., Altertümer von Pergamon, 8, 1–2 (Vol. 2, nos. 251–1334, Römische Zeit)*. Berlin 1890–1895.
- IPriene* D. F. McCabe, *Priene Inscriptions, Texts and List*. Princeton 1987.
- ISardis* W. H. Buckler – D. M. Robinson, *Sardis, VII. Greek and Latin Inscriptions, Part I*. Leiden 1932.
- ISinope* D. H. French, *The Inscriptions of Sinope*. Bonn 2004.
- ISmyrna II* G. Petzl, *Die Inschriften von Smyrna II, 1*. Bonn 1987.
- ITeos* D. F. McCabe, *Teos Inscriptions. Texts and List*. Princeton 1985.
- ITralleis* F. B. Poljakov, *Die Inschriften von Tralleis und Nysa. Teil I: Die Inschriften von Tralleis*. IK 36,1. Bonn 1989.
- Klaffenbach 1953 G. Klaffenbach, *Die Astynomeninschrift von Pergamon*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst (1953) cilt 6. Akademie-Verlag, 1954.
- Liebenam 1967 W. Liebenam, *Städteverwaltung im Römischen Kaiserreiche*. Amsterdam 1967.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ I-II*. Princeton, New Jersey 1950.
- Malay 1993 H. Malay, “Batı Anadolu’da Aristonikos Ayaklanması (İ.Ö. 133-129)”. *Bergama Belleten* 3 (1993) 7-27.
- Mason 1974 H. J. Mason, *Greek Terms for Roman Institutions: A Lexicon and Analysis*, Toronto 1974.
- Michel 1900 C. Michel, *Recueil D'inscriptions Grecques*. Supplement – Fascicule 1. 1900.
- Müller 2003 Müller, H. “Die Strategen von Pergamon”. *Chiron* 33 (2003) 423–433.
- OCD* *The Oxford Classical Dictionary*. Edited by Simon Hornblower and Antony Spawforth. Third edition. Oxford; New York: Oxford University Press, 1996.
- OGIS* W. Dittenberger, *Orientalis Graeci Inscriptiones Selectae*. Leipzig 1903–1905.
- Parker – Obbink 2000 Parker, Robert, and Dirk Obbink. “Sales of Priesthoods on Cos: I”. *Chiron* 30 (2000) 415–449.
- Saba 2012 S. Saba, *The Astynomoi Law From Pergamon: A New Commentary*. München 2012.

- Sarıkaya 2009 S. Sarıkaya, *Hellenistik Dönem'de Asyia: Ionia ve Karia'daki Tapınaklarla Birlikte Kent Ve Egemenlik Alanlarına Tanılan Hiera Kai Asyia*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya 2009.
- Schwahn 1935 W. Schwahn, στρατηγός. *RE Suppl.* VI.2 (1935) 1071-1157.
SEG Supplementum Epigraphicum Graecum.
- Seufert 2012 A. M. Seufert, *Stratēgoi And The Administration Of Greece Under The Antigonids*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of North Carolina. Chapel Hill 2012.
- Sherk 1969 R. K. Sherk, *Roman Documents From The Greek East*. Baltimore 1969.
- Sherk 1992 R. K. Sherk, "Eponymous Officials Greek Cities IV". *ZPE* 93 (1992) 223–272.
- Stockton 1990 D. Stockton, *The Classical Athenian Democracy*. Oxford University Press. 1990.
- Syll*³ *Sylloge inscriptionum graecarum*, ed. Wilhelm Dittenberger. 3rd edn., eds. Friedrich Hiller von Gaertringen, Johannes Kirchner, Hans Rudolf Pomtow and Erich Ziebarth. 4 vols. Leipzig 1915-1924.
- Üreten 2004 H. Üreten, "Hellenistik Dönem Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri". *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları XXII* (2004) 185-214.
- ZPE* *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*.